
ЧЕРЕЗ ТЕРНИ ДО ЗІРОК: ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ПРОФЕСОРА ОРЕСТА МАТКОВСЬКОГО

Двадцять третього березня 2023 р. на 94-му році життя відійшов у засвіти багаторічний головний редактор “Мінералогічного збірника” Орест Іллярович Матковський – доктор геолого-мінералогічних наук, професор кафедри мінералогії, професор-консультант кафедри мінералогії, петрографії і геохімії, заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка, академік АН Вищої школи України, віце-президент Українського мінералогічного товариства, лауреат Державної премії Української РСР у галузі науки і техніки, лауреат премії НАН України імені Євгена Лазаренка, нагороди Ярослава Мудрого та Святого Володимира, дійсний член і голова геологічної комісії НТШ. Згасла яскрава зірка відомого ученого й педагога, організатора науки та освіти, неординарної людини-творця і працелюба, класика мінералогії, патріарха геологічного факультету Львівського університету...

Світ великий, проте водночас і дуже тісний! Адже до 1948 р. ні студент першого курсу геологічного факультету Орест Матковський, ні незабутній Євген Лазаренко – засновник геологічного факультету і перший його декан, а опісля – ректор університету й академік – і гадки не мали про існування один одного. Проте доля повернула так, що саме вони пройшли великий, славний і плідний шлях у науці й житті. І Орест Матковський – блискучий учень, соратник і послідовник Євгена Лазаренка, продовжував торувати цей шлях останні 44 роки вже зі своїми учнями.

Навчання на факультеті Орест Іллярович закінчив з відзнакою 1953 р. й одразу вступив в аспірантуру на кафедрі мінералогії. У 1957 р. захистив кандидатську дисертацію і розпочав працю на посаді асистента, а з 1962 р. – доцента кафедри мінералогії, на якій працював до останніх днів життя. Його наукові праці того часу були не тільки актуально згодом, але й неординарно новітні. Про це свідчить хоча б такий факт: праця О. Матковського про акцесорні мінерали гранітоїдів осницького комплексу була майже миттєво (1958) перекладена й опублікована в Японії, хоча тоді про Інтернет і журнали, які входять до наукометричних баз даних, і гадки не мали – усе визначав (та й досі визначає) науковий зміст публікації, у якому б журналі вона не була надрукована.

Отримавши 1962 р. вчене звання доцента, Орест Іллярович продовжував читати лекції та вести лабораторні заняття з різних мінералогічних дисциплін. Водночас він провадив активні наукові дослідження з генетичної й регіональної мінералогії, зокрема, вивчав гранітоїдні породи і камерні пегматити північно-західної частини Українського щита, а також різні об’єкти складчастих Карпат і Закарпаття в контексті становлення мінералогічної наукової школи академіка Євгена Лазаренка. З 1964 по 1979 рр. О. Матковський був заступником відповідального редактора “Мінералогічного збірника”, а 1979 р. розпочав конструктивно поєднувати викладання, наукові дослідження й адміністративно-організаторську роботу як завідувач кафедри мінералогії: очолював її Орест Іллярович чверть віку – з 1974 по 1999 рр. Це був той час, коли весь колектив кафедри дуже ефективно працював у науковій сфері, а її завідувач 1975 р. узагальнив

свої наукові праці в докторській дисертації, яку захистив в Інституті геохімії і фізики мінералів АН УРСР у Києві.

Будучи в повному розквіті сил (а такий стан, до речі, не полишав його до останніх днів життя), Орест Матковський провадив дуже велику й різнопланову науково-організаційну і координаційну роботу в університеті й на міжнародному рівні. Зокрема, уже 1961 р. брав участь з проблемними доповідями у засіданні комісії мінералогії і геохімії Карпато-Балканської геологічної асоціації (КБГА) та Сьомому її з'їзді в Софії, у низці всесоюзних нарад у Баку і Тбілісі, міжнародній комісії з геологічних проблем Чехословаччини й України (Братислава), неодноразово був членом оргкомітетів різних наукових нарад з експериментальної, технологічної мінералогії і петрографії, з'їздів всесоюзного й Українського мінералогічного товариств у різних містах країни. Протягом цього періоду вийшли такі наукові праці О. Матковського (одноосібні чи у співавторстві), як “Акцессорные минералы гранитоидов осницкого комплекса Вольни” (1956), “Мінералогія вивержених комплексів Західної Волині” (1960), “Мінералогія і петрографія Чивчинських гор (Українські Карпати)” (1971) та ін. Щоденна натхненна праця Ореста Ілляровича як науковця, керівника кафедри, організатора науки й навчання не залишилася непоміченою в університеті: у 1970 р. його прізвище занесли в книгу трудової слави університету, нагородили ювілейною медаллю “За доблесну працю”. У 1977 р. йому присвоєно вчене звання професора кафедри мінералогії. Відтоді зусилля О. Матковського в усіх напрямках його різноманітної й бурхливої діяльності (така вже натура!) інтенсифікувалися. Він прочитав в університеті Брно цикл лекцій “Акцесорні мінерали”, став відповідальним, а згодом – головним редактором “Мінералогічного збірника”, у 1980 р. – деканом геологічного факультету.

Саме під час деканства Ореста Ілляровича факультет розпочав і тривалий час продовжував готувати фахівців за спеціальністю *геохімія, мінералогія* для низки зарубіжних країн – Алжиру, В'єтнаму, Лаосу, Куби, Монголії, Чехословаччини, НДР. Декан ініціював розробку навчальних планів за двома спеціалізаціями – *екологічна геохімія* та *екологічна геологія*, а вже з 1995 р. на факультеті запровадили нову спеціальність *екологічна геологія*. На посаді декана О. Матковський перебував 16 років (до 1996 р.), що збіглося із завершенням золотого віку геології: саме тоді відбувалося зростання наукових досліджень підрядного й бюджетного напрямів (були роки, коли на факультеті діяло до ста госпдоговірних і до десяти держбюджетних тем по лінії Міносвіти і ДКНТ), навчалися студенти-іноземці з різних країн, був створений і успішно функціонував Інститут геології і мінералогії золота, кольорових металів і алмазів України, а його директором теж був Орест Іллярович. Дивує тільки – як і коли він встигав виконувати величезний і різноплановий масив роботи, будучи і так реально й формально переобтяжений коректним виконанням непростих обов'язків завідувача кафедри, декана, викладача різних дисциплін, керівника курсових і дипломних робіт студентів та кандидатських досліджень аспірантів, плідно працюючи в науці й організовуючи її: він став членом Вченої ради університету, та, з невеликою перервою, був ним до останніх днів. Орест Матковський також був членом експертної комісії МОН України з геології, головою спеціалізованої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій, членом президії і секції “Геохімія, мінералогія, петрографія, кристалографія” навчально-методичного об'єднання Державного комітету освіти, членом експертної комісії ВАК з геології.

Однак пріоритетними для професора Матковського завжди були наукові дослідження з теоретичної, генетичної, регіональної і прикладної мінералогії, а також

історії науки. На той час він зумів підготувати цікаві та глибокі наукові праці в цій царині, опублікувати ґрунтовні теоретико-прикладні статті, монографії, підручники і навчальні посібники (одноосібні та у співавторстві): “Геология и полезные ископаемые Украинских Карпат” у двох томах (1976, 1977), “Типоморфизм минералов полиметаллических и ртутных месторождений Закарпатья” (1984), “Околорудные метасоматиты Закарпатья” (1988), “Мінерали Українських Карпат” у п’яти книгах (1990, 1995, 2003, 2011, 2014), “Прикладна мінералогія” (2002), “Генезис мінералів” (три видання – 2003, 2007, 2022), “Академік Євген Лазаренко. Нарис про життєвий і творчий шлях, спогади, фотоальбом” (2005), “Геологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка” (2008, 2010), “Основи мінералогії України” (2009) та ін.

Науковий загал зміг належно оцінити результати цих досліджень на низці симпозіумів і конференцій, наприклад, на XII конгресі Міжнародної мінералогічної асоціації у Варні чи на засіданні комісії мінералогії і геохімії КБГА в Будапешті. Різнопланова і глибоко змістовна робота з проблем теоретичної й регіональної мінералогії була увінчана присудженням О. Матковському 1983 р. Державної премії Української РСР у галузі науки і техніки, що стало заслуженим визнанням його натхненної і важливої праці.

Орест Іллярович знаходив час і сили для написання науково-популярних праць, і тут він теж був вірний собі – якщо щось робити, то досконало! Про це свідчить науково-популярна книга “Природные кристаллы Украины” (співавт. В. Квасниця, В. Павлишин), за яку авторам 1992 р. присуджено диплом Президії і Ради Всесоюзного мінералогічного товариства. Роком пізніше О. Матковського обрали академіком АН вищої школи України, і він очолив мінералого-геохімічний і петрографічний напрям відділення наук про Землю. Президія академії високо оцінила його роботу: у 2005 р. за навчальний посібник “Прикладна мінералогія” (співавтор Б. Пирогов) нагородила Ореста Ілляровича дипломом і медаллю лауреата нагороди Ярослава Мудрого. Не забула про його здобутки і Державна геологічна служба України: у 1999 р. вона нагородила О. Матковського медаллю В. Лучицького, 2004 р. присвоїла найвище відомче звання “Почесний розвідник надр” із відповідною медаллю, а 2005 р. нагородила пам’ятним знаком імені Л. І. Лутугіна за заслуги в розвідці надр. У 2001 р. він удостоєний почесного звання “Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка”.

Однак повернемося до предметної науково-організаційної праці професора Матковського. У 1994 р. за його ідеологічного обґрунтування в університеті провели Всеукраїнську конференцію “Золото надр України”. У 1996 р. його відрядили до м. Мішкольц (Угорщина) для участі в XV міжнародній виставці-ярмарку мінералів і в роботі Третьої міжнародної конференції “Мінералогія і музеї” у Будапешті, роком пізніше – у П’ятій школі з фізики мінералів у Вроцлаві та Дванадцятому європейському симпозіумі з флюїдних включень у Варшаві–Кракові. Щодо України, то й тут не без зусиль і безпосередньої участі Ореста Ілляровича відбулися конференції в Луцьку–Шацьку (біомінералогія, мінералогічні музеї), Береговому (екологічна мінералогія), Донецьку, Харкові, Одесі, Києві, Львові (різнібічні питання мінералогії, геохімії, корисних копалин, навчального процесу). Під організаційною опікою О. Матковського відбувалися наукові читання імені акад. Євгена Лазаренка, виходили друком збірники тез доповідей і матеріали конференцій. У 2005 р. УМТ і Спілка геологів України

нагородили Ореста Ілляровича медаллю Є. К. Лазаренка за внесок у розвиток мінералогії.

Мало хто достеменно може зрозуміти, як учений, педагог, організатор і керівник науки, громадський діяч, у запліччі якого чималий досвід, не тільки не зменшував, а й нарощував життєві оберти. Проте це так. Орест Матковський продовжував редагувати “Мінералогічну енциклопедію України”, був заступником редактора журналу “Записки Українського мінералогічного товариства”, членом редколегії “Геологічного збірника НТШ”, не пропускав жодного засідання АН вищої школи в Києві. Водночас продовжував читати лекції студентам, керував держбюджетною науково-дослідною тематикою.

У 2008 р. Орест Іллярович отримав подяку Кабінету Міністрів України за багаторічну плідну наукову і науково-організаційну роботу, визначні творчі здобутки та високий професіоналізм, через рік удостоєний нагороди Святого Володимира АН вищої школи, у 2011 р. нагороджений грамотою Верховної Ради України; 17 листопада 2014 р. на засіданні урочистої академії йому вручили сертифікат і медаль Спілки геологів України “За заслуги” II ступеня, а до 90-річчя з дня народження нагородили медаллю “За заслуги” I ступеня.

Майже всі ми, випускники факультету – учні Ореста Ілляровича. Проте особливу увагу до нього виявили монгольські випускники, які 2010 р. запросили його в Монголію. І він полетів на край світу, в Улан-Батор, а потім ще й у Південну Гобі. У 2011 р. президент Монголії під час перебування у Львові особисто вручив йому ювілейну медаль “800 років Великої Монголії”. У 2013 р. Ореста Ілляровича нагороджено медаллю “140 років НТШ” та відзначено Почесною грамотою ЗНЦ центру НАН України.

Останні роки бурхливого життя професора Матковського ознаменувалися написанням і виходом у світ цілої низки монографій: *Павлишин В., Матковський О., Довгий С.* Здобутки мінералогії в Україні. До 100-річчя геологічної служби України та Національної академії наук України (2018); *Білоніжка П., Матковський О., Наушко І., Сливко Є.* Ангеліна Андріївна Ясинська : довідково-бібліогр. видання (2019); *Павлишин В., Матковський О., Довгий С.* Історія мінералогії в Україні. Від глибокої давнини до 90-х років ХХ ст. (2019); *Павлунь М., Матковський О., Сливко Є., Білоніжка П., Іваніна А.* Геологічному факультету Львівського національного університету імені Івана Франка 75 років (2020); *Матковський О., Словотенко Н.* Генетична мінералогія (2020); *Матковський О.* Розвиток мінералогічних досліджень у Львівському національному університеті імені Івана Франка (2021); *Матковський О., Наушко І., Павлунь М., Сливко Є.* Термобарогеохімія в Україні (2021); *Павлишин В. І., Матковський О. І., Довгий С. О.* Генезис мінералів : підручник. 3-є вид. (2021); *Матковський О., Сливко Є.* Вшанування пам’яті академіка Євгена Лазаренка (2022).

На завершення дуже стислого огляду яскравого, динамічного та повнокровного наукового життя Ореста Ілляровича, яке, на жаль, добігло кінця, зазначимо, що він зумів глибоко дослідити різні аспекти мінералогії й опублікувати результати досліджень у понад 570 наукових статтях, понад 30 монографіях, п’яти підручниках і посібниках. Для всіх нас професор Матковський – духовний та інтелектуальний приклад справжньої національної еліти, приклад людяності, толерантності і чуйності. Професор, який усе своє свідоме життя керувався дуже простим, однак надважливим соціальним принципом, від якого жодного разу не відійшов: “Людина вартує стільки, скільки вартує її слово!”. У нього ще було багато різних планів (наприклад, він разом з

В. Павлишиним та Є. Сливко розпочав роботу над монографією “Українська мінералогія в особах”), та не судилося...

Ось таким, сповненим ентузіазму, щедрим учителем, привітним, щирим, добрим, енергійним, роботящим, переповненим ідеями й натхненністю, відійшов у найдалший геологічний маршрут – у Вічність – Орест Іллярович Матковський. Він любив Землю і тепер поріднився з нею навіки!..

*Редколегія “Мінералогічного збірника”,
колектив геологічного факультету*